

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΑΠΟΛΛΩΝ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΣΕΣ

Θεός, Ναός, Τόπος

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΓΗ ΜΗΤΗΡ ΚΑΙ ΠΑΝ Ο ΜΕΓΑΣ

Συνεχίζω την έρευνα που αρχίσαμε με την χωρολογική εκδρομή μας στην Ανδρίτσαινα κυκλοφορών το δεύτερο μέρος ενδελεχών και ουσιαδών προλεγομένων.

Απώτερος σκοπός είναι πάντα η αυτοσυνειδησία του Ελληνικού πνεύματος.

Το Ελληνικό πνεύμα έχει αποσυρθεί, ενώπιον της κατασχύνης του πλεονάζοντος πιθηκισμού, στο αδιάφθορο ένστικτο των Μεγάλων Αριθμών. Χρειάζεται να λάμψει στην απaráμιλλη διάρθρωση του μεγαλείου του.

Εάν μου απητείτο να συμπυκνώσω την πεμπτουσία του Ελληνισμού σε μια μόνο φράση θα έλεγα ανεπιφύλακτα ότι Ελληνισμός κατά την μοναδική ιδιαιτερότητά του είναι κυρίως και πρωτίστως η Απολλώνια λατρεία.

Στην λατρεία του Απόλλωνα συναιρείται όλη η διεξόδευση από πρώτης αρχής του Δωρικού βιώματος του Κάλλους μέχρι έσχατου τέλους τελειότητας των Μορφών που το βίωμα αυτό δημιούργησε εις έκφραση εαυτού εν υψηλώ πολιτισμώ.

Ο χώρος της Λυκαίας, Παρρασία και Βάσσαι, αποτελεί παραδειγματικό τόπο μελέτης του Ελληνισμού. Συνιστά αρχέτυπο πεδίο Ελληνικού γνώθι σαυτόν.

Τραβώντας την χορδή του θεϊκού τόξου μέχρι τα ανυπέρβατα ταρτάρεα βάθη της χθονιότητας, φορτίζεται το βέλος και ευθυγραμμίζεται προς την καρδιά του φωτός. Οι Πύλες του Σκότους ανοίγουν διάπλατα, και το κεκρυμμένο μυστήριο αποκαλύπτεται.

Αυτήν την φωτοχυσία απεργαζόμαστε, μουσόληπτοι και φοιβόληπτοι.

Χειριζόμαστε τα δύο όργανα του φοβερού θεού του κάλλους: λύρα και τόξο.

Δεν αστόχησε του συμβολισμού ο Εφέσιος: παλίντονος αρμονία όκωσπερ τόξου και λύρης.

ΓΗ ΜΗΤΗΡ ΚΑΙ ΠΑΝ Ο ΜΕΓΑΣ

Στο Αρκαδικό Πελασγικό υπόστρωμα του Ελληνισμού ανιχνεύεται μια διπλή γυναικεία θεότητα (Μήτηρ Γη ή Δημήτηρ αφενός, Δέσποινα αφετέρου). Πρόκειται για ταυτωτικό δίπολο. Πρώτα, η Γη του πυκνού Σκότους: cf. την δεύτερη αρχή των φαινομένων κατά Παρμενίδη 28B9.58-9):

*ἀτὰρ κάκεϊνο κατ' αὐτὸ
τὰντία [sc. προς την πρώτη αρχή, φλογὸς αἰθέριον πῦρ] νύκτ'
ἀδαῆ, πυκνὸν δέμας ἐμβριθέε τε.*

Σώμα βαρὺ σκοτεινὸ, νύχτα ἀφώτιστη, δηλαδή η Γη.

Σε δεύτερη υπόσταση η Γη παρουσιάζεται ως η ενδογενής δυναμική του πυκνού σκότους, η Χθόνια Δύναμις της Χθονιότητας – η Κυρία Γέννησης και Θανάτου, αυτή η Δέσποινα.

Και την θεωρία μου για την βασικά Αφροδίσια φύση της Δέσποινας ενισχύει από άλλη γωνία πάλι το Παρμενίδειο φιλοσόφημα (28B12.3-6). Στο μέσον των κοσμικών εναλλασσόμενων σφαιρών φωτός (πυρός) και νυκτός (γης) θρονίζεται η φοβερή Αφροδίτη, σεβάσμια και τρομερή Ουράνια Δέσποινα του Κόσμου:

*ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων ἢ πάντα κυβερνᾷ·
παῖσιν γὰρ στυγεροῖο τόκου καὶ μίξιος ἄρχει
πέμπουσ' ἄρσενι θῆλυ μιγῆν τό τ' ἐναντίον αὐτίς
ἄρσεν θηλυτέρῳ.*

[Cf. τήν μελέτη μου, *Παρμενίδης: ο Μονισμός του Είναι και ο Δυισμός του Γίνεσθαι*].

Ο Παρμενίδης παράγει την Αφροδίτη από την Γη και το Πυρ, τροποποιώντας την Ησιόδειο ορθοδοξία που την γεννά ιδιορρυθμώς από τον Ουρανό και την Θάλασσα: αποτμηθέντα αιδοία του Ουρανού στη θάλασσα – ο αφρός δίνει την Αφροδίτη, το αίμα τις Ερινύες. Και στον Ησίοδο εκφράζεται έτσι η συνάφεια Αφροδίτης και Ερινύος, την οποία εξακρίβωσα στην Φιγάλια (Δήμητρα-Ερινύς και Δέσποινα-Αφροδίτη). Στον Παρμενίδη από το άλλο μέρος η Αφροδίτη γεννάται από την Γη (την αρχή του πυκνού και βαρέος Σκότους της αρχέγονης Νυκτός), όπως η Δέσποινα από τη Μεγάλη Μητέρα Δήμητρα. Λόγω του Πυθαγόριου Δυισμού του Γίνεσθαι που επικαλείται ο Παρμενίδης για την εξήγηση του Κόσμου των Φαινομένων, η πατρική αιτία της Αφροδίτης του είναι το Φως. Αλλά στην καθαρή Πελασγική χώρα της Λυκαίας, Παρρασίας και Βασσών, η αρχική χθονιότητα επιβάλλει Γήινο πατέρα, όπως και Μητέρα, για την Δέσποινα, τον Ποσειδώνα.

Στην δισυπόστατη θηλυκή αρχή του Αρκαδικού Πελασγισμού (Γη-Δημήτηρ και Δέσποινα-Αφροδίτη) αντιστοιχεί δισυπόστατη αρσενική: Ποσειδών και Παν, όπως προέκυψε από την πρώτη διαπραγμάτευση του θέματος.

Ποσειδών ο Επιβήτωρ. [Για την ετυμολογία του ονόματος, v. Apostolos Pierris, *Mystery and Philosophy*, ch. 12, n. 32 (= p. 227)]. Είναι ο θεός της γονίμου υγράς ουσίας. Η βαριά παρουσία του στην Αρκαδία δείχνει στην Πελασγική απαρχή του Ελληνισμού. Ο Πλούταρχος συνδέει την αρχέγονη σημασία του στην Ελληνική θρησκευτικότητα με την ουσιώδη ιδιότητα της υγρής γονιμότητας και τις Συριακές λατρείες. Πλούταρχος, *Συμποτικά*, VIII, 8, 4, 730D-E: ...ὁ γὰρ θεὸς [*sc.* Ποσειδῶν] λέγεται φυτάλμιος. οἱ δ' ἀφ' Ἑλληνοσ τοῦ παλαιοῦ [*fortasse* ἐκ παλαιοῦ] καὶ πατρογενεῖω Ποσειδῶνι θύουσιν, ἐκ τῆς ὑγράς τὸν ἄνθρωπον οὐσίας φῦναι

δοξάζοντες, ὡς καὶ Σύροι. Cf. V, 3, 1 675F: ἀμφότεροι γὰρ οἱ θεοὶ [sc. Ποσειδῶν καὶ Διόνυσος] τῆς ὑγρᾶς καὶ γονίμου κύριοι δοκοῦσιν ἀρχῆς εἶναι· καὶ Ποσειδῶνι γε Φυταλμῖω Διονύσῳ δὲ Δενδρίῳ πάντες ὡς ἔπος εἰπεῖν Ἕλληνες θύουσιν.

[Για τον αρχέγονο χαρακτήρα της Ελληνικής λατρείας του Ποσειδώνα, χαρακτηριστικά cf. Fritz Schachermeyr, *Poseidon und die Entstehung des Griechischen Goetterglaubens.*]

Η ίδια σχέση την οποία έχουμε μεταξύ Ποσειδώνος και Δήμητρας στην Δυτική Αρκαδία (Θέλπουσα και Φιγαλεία) μαρτυρείται και για αυτούς τους Δελφούς (Θέλπ- η ίδια ρίζα με την Δελφ-, σημαίνουσα την Μητέρα γενέσεως). Στην *Εὐμολπία* (ἔπη αποδιδόμενα στον Μουσαίο), ο Ποσειδῶν και η Γη ἔχουν ἀπὸ κοινού, ὡς Πόσις και Σύνευνος, ἀρχικά το Μαντεῖο των Δελφῶν (T72+F74 Bernabé = Πausanίας X, 5, 6 = 2B11 DK):

...πεποιημένον οὖν ἐστὶν ἐν τούτοις [sc. τοῖς ἔπεσιν] Ποσειδῶνος ἐν κοινῷ καὶ Γῆς εἶναι τὸ μαντεῖον [sc. τὸ ἐν Δελφοῖς] καὶ τὴν μὲν χρᾶν αὐτήν, Ποσειδῶνι δὲ ὑπηρετήν εἰς τὰ μαντεύματα εἶναι Πύρκωνα· καὶ οὕτως ἔχει τὰ ἔπη:

αὐτίκα δὲ Χθονίης σφῶν δὴ πινητὸν φάτο μῦθον,
σὺν δέ τε Πύρκων ἀμφίπολος κλυτοῦ ἐννοσιγαίου.

(Για τον Πύρκωνα cf. τους Πυρκόους (ιερεῖς δι' εμπύρων μαντευόμενους, Ησύχιος s.v., και τους Πυρρικάους, ὄνομα των κατοίκων των Δελφῶν, Πλούταρχος, *De Pythiae Oraculis*, 406E). Οι στίχοι ἔχουν ἀρχαϊκή ποιότητα ἀπλότητας. Ἀπὸ την Χθονίη της *Εὐμολπίας* πιθανόν να πήρε ο Φερεκύδης το ὄνομα για την θήλεια ἀρχή της πρῶτιστης τριάδος: Ζας και Χρόνος και Χθονίη (7B1 DK). Χθονίη εἶναι η ἀδιαμόρφωτη Γη. Δημήτηρ δε η Γη ὡς Μεγάλη Μητέρα, Γη Μητήρ.

Το ὄνομα «Δημήτηρ» εἶναι Δωρικό. Δεν ἀπαντᾶ στα Μυκηναϊκά, ὅπου ὁμως βρίσκουμε την Πότνια Ιππεία ([Po]tiniya Ipeja) σε μια πινακίδα ἀπὸ την γειτονική της Λυκαίας Πύλο (Py An 1281, cf. M. Gérard-Rousseau,

Les Mentions Religieuses dans Les Tablettes Myceniennes, pp. 118-20). Η Πότνια Ιππεία είναι λοιπόν η Δήμητρα Εριννύς ή η Δέσποινα. (Cf. το πρώτο μέρος).

[Σε δυο άλλες πινακίδες πάλι από την Πύλο (Py Eq. 59.5 και Py Fa 16), μια μεγάλη έκταση (πάνω από δυο εκτάρια) διατίθεται λόγω ενός Ίππου. Στον Ίππο αυτόν παρέχεται μια μεγάλη ποσότητα κυπέρου ή κυπείρου. Από τον κύπειρο (την ρίζα του) βγαίνει αρωματικό έλαιο. Σε πινακίδες καταγράφεται ο κύπερος σε σχέση με εργασία αρωματοποιΐας και επίσης ως μέσο πληρωμής (πρόκειται λοιπόν για πολύτιμη ύλη). Η παροχή σημαντικής ποσότητας κυπείρου σε συνδυασμό με την μεγάλη έκταση γης που διατίθεται για τον Ίππο, υποβάλει ότι ίσως πρόκειται για Θεό και όχι απλό άλογο, έστω και πολεμικό. (L.R. Palmer, *Mycenaeans*, pp. 101-2, contra M. Gérard-Rousseau, *op.cit.* p. 121). Το φυτό στους Ελληνικούς χρόνους είναι βέβαια κατάλληλο για βρώση από άλογα (*Οδύσσεια*, δ, 603), βόδια (*Ομηρικός Ύμνος εις Ερμήν*, 107) και (κωμικά) βατράχους (*Αριστοφάνης, Βάτραχοι*, 243), αλλά έχει περί τις 600 ποικιλίες (μία του είναι ο πάπυρος). Πολλά είδη είναι δυσάπλλακτα ζιζάνια. Στους Μυκηναϊκούς χρόνους ο κύπερος φαίνεται να ήταν ποικιλία που είχε σχέση με την αρωματοποιΐα, όπως και το Αιγυπτιακό *kyrhi*, παρασκευαζόμενο από ρίζες Μεσανατολικού κυπέρου. Το φυτό είναι υδροχαρές. Αν ο Ίππος της Πυλίας πινακίδας είναι όντως θεός, μπορεί να είναι ο Αρείων της Ελληνικής μυθολογίας].

Η Δημήτηρ, δωρικά Δαμάτηρ, παράγεται από το δα = γη. Η συγκλονιστική μανική μαντεία της Κασσάνδρας στον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου αρχίζει με την επίκληση (*Αγαμέμνων*, 1056, επαναλαμβανόμενη 1060):

ὄτοτοτοτοῖ ποποῖ δᾶ.

Το ρίγος της έκστασης συνοδεύεται από την φρίκη της αποκάλυψης. Σχετλιάζει η Κασσάνδρα επικαλούμενη την σκοτεινή Γη,

μήτρα των κεκρυμμένων της Μοίρας. Τα αρχαία Σχόλια εξηγούν: δᾶ, γῆ Δωρικῶς· ὄθεν καὶ Δημήτηρ οἶον γῆ-μήτηρ. Ομοίως, τεταραγμένες οι Ερινύες αναφωνούν στις *Ευμενίδες*, 844:

οἶ οἶ δᾶ, φεῦ

όπου πάλι τα Σχόλια δίνουν την ίδια εξήγηση.

Πάλι σε κατάσταση εκστατικής μανίας η οιστροδίνητος Ιώ στον *Προμηθέα Δεσμώτη*, 587 sqq. αναβοά και εκζητεί την αποτρόπαια αρωγή της Γης:

ἄ ἄ ἔ ἔ,

χρίει τις αὖ με τὰν τάλαιναν οἴστρος,

εἶδωλον Ἄργου γηγενοῦς, ἄλευ' ἄ δᾶ,

κτλ.

Τα Σχόλια επισημαίνουν ad 587: ἐμμανῆς οὔσα [sc. η Ιώ] ὑπὸ τοῦ οἴστρου φαντάζεται. Ο τερατώδης οἴστρος που την κεντρίζει αφόρητα είναι εἶδωλο του γηγενούς Ἄργου, οπότε έχει διπλή καιριότητα η ἐπὶ κλησὴ της στην Γη. Σχόλια ad 589: τὸ δὲ ἄ δᾶ ὦ γῆ. οἶ γὰρ Δωριεῖς τὴν γῆν δῆν καὶ δᾶν φασιν, καὶ τὸν γνόφον δνόφον. Cf. Ησύχιος s.v. δῆ· γῆ. *Ετυμολογικόν Μέγα* s.v. Δημήτηρ· παρὰ τὸ γῆ καὶ τὸ μήτηρ, γημήτηρ τις οὔσα.

Σε παρόμοια περίπτωση με τις ανωτέρω, ο Χορός οιμῶζει ἐπὶ τη αναγγελία της μέλλουσας μονομαχίας των δυο αδελφών Ετεοκλή και Πολυνείκη. *Ευριπίδης Φοίνισσαι*, 1290:

ιώ μοι πόνων, ιὼ Ζεῦ, ιὼ δᾶ

και 1296-7:

φεῦ δᾶ φεῦ δᾶ, δίδυμοι θῆρες

φόνιοι ψυχαῑ δορῑ παλλόμεναι.

Ο Ζεὺς και η Γη, ο Ουράνιος και η Χθονία, επικαλούνται στην αρχή. Και οξυνομένης της ωδίνης οι Φοίνισσες τρέπονται σε εκστατική ανοιμωγή. Τα Σχόλια μετὰ πολλές ατυχεῖς ἀπόπειρες, δίνουν τη σωστή

ερμηνεία: ...τινές δὲ ἀντὶ τοῦ φεῦ γῆ, κατὰ πάθος μεταβληθέντος τοῦ γ εἰς δ, ὡς ἐν τῷ Δημήτηρ.

Προς την έννοια της γης τοῦ «δα» συναρτάται το δάπεδον και ο δάπης (ταπέτο), παρά το βραχύ δα. Δαν είναι ο Ζαν = Ζευς από επιγραφή στους Δελφούς (*Berliner Philologische Wochenschrift*, 31.1578). Ηρωδιανός, I, 394.26 – 395.1: Δάν· οὔτως εἴρηται ὑπὸ Βοιωτῶν ὁ Ζεύς. Ζάν· οὔτω γὰρ εἴρηται ὁ θεὸς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Αἰολῶν· καὶ ἔτι οἱ μεταγενέστεροι Ἴωνες διὰ τοῦ ᾧ Ζάν ὁμοίως τῷ Λυκᾶνι «κλῦθι μοι Ζανός τε κούρη», «Ζανί τ' ἐλευθερίω». Ζῆν ὁ Ζεὺς καὶ Δῆν.

Δῆν, Δῆνος ο Ζευς στην Κρήτη (SIG 527.18).

Δᾶ και Δάν είναι το παράλληλο του Διώνη και Διός (Ζευς), η θήλεια και η άρσην αρχή της Χθονιότητας. (Ο Ζευς ως Ποσειδών και Άδης, πριν γίνει Ουράνιος και εντέλει Ολύμπιος κατά την θεωρία μου των τριών στρωμάτων).

Αντίστοιχα, για τον Ποσειδώνα (ειδικότερα σχετιζόμενο με το Πελασγικό Αρκαδικό υπόστρωμα) έχουμε δίπλα στο θείο επίθετο Εννοσί-γαιος (ο κινών και σείων την Γη) και το Εννοσί-δας (cf. R. Meister, *op.cit.*, II p. 254).

Μια γλώσσα του Ησύχιου επίσης οδηγεί στην σημασία δα = γη. S.v. ἄνδε· ἀντῆ (Meister, *Die Griechischen Dialekte*, II 285, διορθώνων από αὐτή του cod. Το νόημα ἀντῆ = αυτού, εδώ). Κύπριοι. Η λέξη είναι σύνθετη από την ανά και το δα, επάνω εδώ. Cf. εδωπαδά, εδαπά. Έ-dāφος, ἔ-δος, ἐ-δῶ (ἐ-δα-θί) ίσως και αυτά συνδέονται με την ίδια βασική ρίζα. Κυπριακή και Αρκαδική διάλεκτος έχουν συγγένεια. Και, έτσι, επίσης, Ησύχιος s.v. θύρδα· ἔξω. Αρκάδες. Πιθανώς είναι θύρα+δα, από το μέρος της θύρας που είναι (άστρωτη) γη, δηλαδή ἔξω.

Στην Κυπριακή επιγραφή 679 (Ed. Schwyzer, *Dialectorum Graecarum Exempla Epigraphica Potiora*, pp. 328-30) = Nr. 60 (Meister, *op.cit.*, II pp. 150 sqq.), μεταγλωττισμένη από την Κυπριακή συλλαβική γραφή, γᾶ είναι

ακριβώς η γη, π.χ. v. 8: ἀπὸ τᾶι ζᾶι τᾶι βασιλῆϜος, ἀπὸ την γη του βασιλιά. Cf. vv. 8, 17, 24, 30. Σε επιγραφή ἀπὸ την Πάρο του 6ου ἢ 5ου αἰῶνα π.Χ. γράφεται ζάπεδον (771.3 Schwyzer). Σε ὕστερη επιγραφή ἀπὸ την Λέσβο, ο φροντιστῆς του ιερού του Ασκληπιού ἀποκαλεῖται «ζάκορος σαωτῆρος Ασκληπιῶ», ζά-[=δά-]κορος, φροντιστῆς της γης, του εδάφους του ιερού, του δαπέδου του ναοῦ (628.21 Schwyzer = IG XII 2, 484). Το ἴδιο στην Αργολίδα (110g Schwyzer = IG IV 1547, 7 sqq.).

[Ἀστοχοῦν πλήρως και ἐπὶ του προκειμένου οι νεωτερικοί των κλασσικῶν φιλολόγων. Cf. e.g. Ed. Fraenkel, *Aeschylus Agamemnon*, vol. III pp. 490-1 = Commentary on v. 1072. Ἀντιθέτως στα Ἀλβανικά η γη λέγεται ὄπωσ στα Δωρικά. Ο Ροί Gjoκα εἶχε την ιδέα του συσχετισμοῦ και μου ἔκανε την σύνδεση].

Ο Παν εἶναι ο αρχέγονος Μέγας Ποιμῆν, ο ποιμενικός θεός της Πελασγικής Ἀρκαδίας, προστάτης των ποιμνίων και κυνηγός, θηρευτῆς αγρίων ζῶων και ἀγριος θηρ ο ἴδιος, Νόμιος ευεργέτης, δοτῆρ εἰῶν, ἀλλά και Σινόεις, βλαπτικός.

Κατὰ την ανασκαφή του Κουρουνιώτη το 1902 για την Μέλπεια στα Νόμια ὄρη (νότιο τμήμα του Λυκαίου) ευρέθη θραύσμα αγγείου του 6ου αἰῶνα π.Χ. φέρον χαραγμένη αναθηματική επιγραφή προς τον Πάνα (IG V, 2, 556):

....ε τοῖ Πάονι

(ἴσως: [ὁ δεῖνα ἀνέθυ]σε τοῖ Πάονι, v. Gärtingen, = ἀνέθηκε τῶ Πάονι). Το ιερό στην Μέλπεια των Νομίων ἦταν αφιερωμένο στον Πάνα (Παυσανίας, VIII, 38, 11).

Πάν ~ Πάων συνεπῶς ὅπως Ἀλκμάν ~ Ἀλκμάων (σωστά V. Von Wilamowitz, *Der Glaube der Hellenen*, I p. 242 n. 1. Τα λοιπά ἐκεῖ ἀστοχα). Το ὄνομα λοιπόν σημαίνει τον Νομέα, τον Ποιμένα. Κατὰ το λατινικό *pasco*, οδηγῶ στις νομές, βόσκω, τρέφω και *pastor* ο ποιμῆν, ο βοσκός. Στα Ἑλληνικά δεν ἔμεινε η ρηματική ἐκφραση της ρίζας εἰ μη με διπλή

μετατόπιση της κεντρικής έννοιας. Αφ' ενός στο πατέομαι (επάσσατο), τρώγω, Ηούχιος s.v. *πάσσεται· ἐσθίει*, cf. ἄ-πασ-τος, άσιτος, και το λατινικό panis (και pane), άρτος. Στην Μεσσαπική γλώσσα (στην Καλαβρία, ΝΑ χερσόνησο Κάτω Ιταλίας), συγγενή της Ιλλυρικής, πανός είναι ο άρτος. Αθήναιος, III, 111c: *πανός· ἄρτος Μεσσάπιοι· καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάνια τὰ πλήσµια. Βλαῖσος ἐν Μεσοτρίβῃ (Fr. 1 PCG vol. I) καὶ Δεινόλοχος ἐν Τηλέφῳ (Fr. 6 PCG), Ρίνθων τε ἐν Ἀμφιτρύωνι (Fr. 1 PCG). καὶ Ρωµαῖοι δὲ πάντα τὸν ἄρτον καλοῦσι.* [Cf. O. Parlangeli, *Studi Messapici*, pp. 402-3]. Και αφ' ετέρου στο *πάομαι [κυρίως απαντών ως παρακείμενος πέπαμαι = κέκτημαι, επίσης αόριστος έπασάμην. Πάσομαι, Αισχύλος, *Ευμενίδες*, 177 (χορικό)], ρήμα επιχωριάζον στα Δωρικά, Αρκαδικά και ποιητικά, σημαίνουν αποκτώ. Σε μια ορεινή ζώνη (όπως της Παρρασίας και των Βασσών) και υπό νομαδικό βίο, κτήματα είναι προπάντων τα «πράμματα», τα κοπάδια, ιδίως των αιγοπροβάτων. Ο Παν είναι ακριβώς Τραγόπους, τραγόμορφος (κερασφόρος και με λαγωβόλο στις εξαπολλωνισμένες, Ελληνικές παραστάσεις του ως γυμνού νεαρού). Τράγος ειδικώτερα και αρμοζόντως, όπως ταιριάζει στην ορεινή Αρκαδία και στην ορέστερη Λυκαία, ο Όρειος θεός.

[Πιθανώς ο παός (Δωρικά), πηός = συγγενής από γάμο, να συνδέεται με την ίδια ρίζα: «κτήματα», περιουσία μεταβιβαζόμενη κατά τον γάμο κάνει τους συγγενείς εξ αγχιστείας. Αλκαίος, Fr. 70.6 (Voigt, Liberman) *παωθείς* (παόω), που τα αρχαία σχόλια στο περιθώριο του παπύρου εξηγούν ως: *ἐπιγαμίαν σχών*.

Ο Παν έτσι αντιστοιχεί στον Δία Κτήσιο, αλλά εντός ενός αρχέγονου, ποιμενικού πλαισίου. Βασικά είναι ο Ποιμήν και Κυνηγός, Αμύντωρ των ποιμνίων, Ποίμνιο και ο ίδιος, Βοσκός και Τράγος, Θηρατής επίσης των αγριών, προστάτης του αγροτικού πλούτου. Ως Νόμιος είναι ο Έφορος των νομών, των βοσκήσεων, ο ασφαλιστής της τροφής για ζώα και ανθρώπους. Ως Σινόεις είναι ο Εξολοθρευτής, ο θηρεύων τα θηρία.

Είναι Νόμιος και Τροφεύς και Προστάτης της αγροτικής ζωής, θεράπων της ήμερης φύσης, κυνηγός και διώκτης αποτρόπαιος της άγριας. Έρχεται άμεσα από Πελασγικό και ορεσίβιο κόσμο. Την πρωτοπελασγική ταυτότητά του δηλώνει και η (εκτός Αρκαδίας) μεγάλη παρουσία του στην Αττική, ριζική χώρα Ιωνική και συναφώς Πελασγική, κατά τον βασικό διαχωρισμό του Ηρόδοτου.

Στην Μεγάλη Μητέρα, την Γη, είναι πάρεδρος, οπαδός της Αρκαδικής Δήμητρας, όπως ο Πίνδαρος τον ύμνησε και τον καθιέρωσε εις απάντηση και αντίχαρη της θείας επικρότησης της δικής του ποίησης. Είναι αρχικά Μέγας Θεός παρά τη Μεγάλη Μητρί, ο Ποιμάντωρ των γεννημάτων της Γης. Το μέγεθος της θεότητάς του μαρτυρεί ο Αισχύλος συγκαταλέγων αυτόν σε τριάδα με τον Δία και τον Απόλλωνα, ύπατους θεούς ελέγκτορες των Ερινύων (*Αγαμέμνων*, 55 sqq.):

*ύπατος δ' αἰών ἢ τις Απόλλων
ἢ Πάν ἢ Ζεὺς οἰωνόθροον
γόνον ὄξυβόαν τῶνδε μετοίκων
πέμπε παραβᾶσιν Ἐρινύν.*

Ο Ηρόδοτος αντιστοιχεί τον Πάνα κατά τις ιδιότητές του προς Αιγυπτιακό θεό υπεράνω και των πρώτιστης τάξης θεών, της Ογδοάδος, και αντιπαραβάλλει την αντιστοιχία αυτή προς την υποτιθέμενη υστερότητα της Ελληνικής καταγωγής του (II, 145, 1 sqq.):

Ἐν Ἑλλησι μὲν νυν νεώτατοι τῶν θεῶν νομίζονται εἶναι Ἡρακλῆς τε καὶ Διόνυσος καὶ Πάν, παρ' Αἰγυπτίοισι δὲ Πάν μὲν ἀρχαιότατος καὶ τῶν ὀκτῶ τῶν πρώτων λεγομένων θεῶν, Ἡρακλῆς δὲ τῶν δευτέρων τῶν δώδεκα λεγομένων εἶναι, Διόνυσον δὲ τῶν τρίτων, οἱ ἐκ τῶν δώδεκα θεῶν ἐγένοντο.

(Για την Ογδοάδα, v. H. Bonnet, *Reallexikon der Aegyptischen Religionsgeschichte*, s.v. Achtheit).

Αιγυπτιακός Παν εθεωρείτο ο Min (Mnw στα Αιγυπτιακά), το κύριο κέντρο λατρείας του οποίου ωνομάστηκε από τους Έλληνες Πανόπολις (cf. Bonnet, *op.cit.*, s.v. Panopolis).

Το ουσιώδες γνώρισμα του Min είναι η Κυριότης της Γενεσιουργού Δύναμης. Αυτογεννάται από το πρωταρχικό ανωρθωμένο αιδοίο, από «το Κάλλος του, το οποίο αυτός ο ίδιος δοξάζει» [V. Bonnet, *op.cit.*, p. 462b]. Είναι το δημιουργικό σπέρμα των θεών. Είναι «ο Ταύρος, που επί των Γυναικών κείται και ποιεί σπέρμα για θεούς και θεές» [*ibid.*]. Είναι θεός της Βλάστησης και Κύριος των Αγρών και Χορηγός Τροφής, Δημιουργός και Τροφός τῶν Πάντων: αυτός «που τον Ουρανό εποίησε και τους θεούς παρήγαγε, που την Γη κατεσκεύασε και τους Ανθρώπους εδημιούργησε... Κύριος της Βοός ο οποίος ικανοποιεί τις Ζωτικές Ανάγκες της... και ανακρατεί όλα τα πράγματα στην Ζωή» [p. 463b]. Η παντοδύναμη Γενεσιουργός αρχή του τον εξομοιώνει με τον μέγα θεό των Θηβών, τον Amun (Αμμωνα) [V. Bonnet, *op.cit.* s.v. Amun pp. 31b-32a]. Η συμβολική εικονική μορφή και των δυο συμπίπτει σε ένα αδιάρθρωτο σώμα με πριαπικά διηγερμένο αιδοίο και κρατούν την Μάστιγα της Διέγερσης στο υψωμένο δεξιό χέρι, σύμβολα αδιαμφισβήτητα του Πανός επίσης. Η σχέση του Min προς τον Amun προσιδιάζει στην Αρκαδική σχέση Πανός προς Δία Λυκαίο. Θα αναλύσω αυτήν την σχέση στη συνέχεια.

Ο Ηρόδοτος καταγγέλλει την νεαρότητα των Ελλήνων (νεανικότητα και υστερότητα) προκειμένου περί των αντιλήψεών τους για την καταγωγή των τριών θεών που ανέφερε, Πανός, Ηρακλέους, Διονύσου. Το πρόβλημα συνίσταται στο ότι φαίνεται να υποτίθενται δύο οντότητες σε κάθε τέτοια περίπτωση, μία υπόσταση θεού και μία ήρωος, τόσο κατά την ιδιότητα του χαρακτήρα των όσο και χρονολογικά. Το θέμα των δυο Διονύσων (του Ζαγρέα και του Σεμελήιου) έχω διαπραγματευθεί στη μελέτη μου «Ζεύς, Ζαγρεύς, Αιδωνεύς» (στο Apostolos Pierris, *Religion*

and Mystery, Ch. 8, pp. 393 – 508). Θα δείξω ανάλογη ενοποιητική οδό και για τον Πάνα.